

РІШЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ГАРАНТІЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ІДЕАЛІВ РІВНОСТІ ТА СВОБОДИ

Проблематика рівності і свободи як основних прав людини досліджувалася багатьма вченими-юристами та філософами, серед яких особливо слід відмітити С. Алексєєва, Т. Гоббса, Г. Гроція, Дж. Локка, С. Оріховського, С. Пуфендорфа, Ж.-Ж. Руссо, Б. Спінозу. Епоха просвітництва дала значний поштовх розвитку теорії природного права, основні положення якої лягли в основу таких визначних актів як англійський Білль про права 1689 року, перші десять поправок до Конституції США 1789 року та французька Декларація прав людини і громадянина 1789 року. Пізніше Статут ООН зобов'язав усіх держав-членів ООН поважати й дотримуватися основних прав та свобод людини без розрізнення щодо раси, статі, мови чи релігії. Остаточний перелік основних прав і свобод був закріплений Загальною декларацією прав людини у 1948 році.

Через два роки Рада Європи, маючи на меті досягнення більшої єдності між країнами-членами РЄ шляхом захисту і розвитку прав людини прийняла Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція про права людини) [1]. Таким чином, світове співтовариство визнало, що проблема прав людини вийшла за межі державного регулювання й потребує створення відповідних універсальних міжнародно-правових стандартів. Реалізація основоположних прав потребувала особливого механізму, який би забезпечував дотримання зобов'язань, взятих на себе державами-учасниками Конвенції. Таким механізмом став Європейський суд з прав людини (далі — ЄСПЛ). Його практика набула особливої цінності для правової системи Європи, оскільки постійно розширює, конкретизує права і свободи, визначені Конвенцією.

Україна є державою-учасницею Конвенції, а отже має ряд зобов'язань щодо дотримання й виконання її положень. Це ж стосується й виконання рішень Європейського суду. Проте, слід наголосити, що їх виконання на території України в багатьох випадках ускладнюється, зокрема, відсутністю гармонізованого національного законодавства, неузгодженістю правозастосовчої практики, затягуванням процесуальних строків, відсутністю належного фінансового забезпечення тощо. Зростаюча статистика звернень українців до Європейського суду свідчить про недосконалість вітчизняної судової системи, значну кількість недоліків самого процесу здійснення правосуддя [4].

За таких обставин, коли суб'єкт звернення до суду вичерпує всі можливості національних засобів задоволення свого інтересу, актуалізується проблема підвищення ролі Європейського суду в процесі захисту основних прав і свобод.

Зазначені питання хоча й залишаються на стадії дослідження, проте не є новелами для вітчизняної теорії права. Протягом останнього десятиліття певні наукові розробки щодо діяльності ЄСПЛ в контексті реалізації та захисту основних прав людини були здійснені такими вітчизняними фахівцями як А. Беніцький, Л. Горбач, В. Капустинський, В. Кострицький, Л. Липачова, М. Мазур, С. Тагієв, С. Федик та багато інших. Разом із цим, подальші дослідження даної проблематики не лише позитивно вплинуть на розвиток вітчизняної правової науки, але й сприятимуть подальшій реалізації наукових досягнень у практичну юридичну діяльність.

З цієї точки зору, основною метою даної статті є характеристика рішень Європейського суду з прав людини у процесі реалізації визначених світовою спільнотою ідеалів рівності та свободи.

Для досягнення поставленої мети передбачається вирішення наступних основних завдань Європейського суду з прав людини; характеристика регулятивної ролі його рішень відносно до нормативної частини правової системи України; пропозиція шляхів покращення ситуації у сфері захисту прав людини в контексті провідної ролі рішень Європейського суду з прав людини.

Вирішенню зазначених завдань сприятиме використання таких методів як історичний, соціологічний, функціональний, що дозволить охарактеризувати роль та значення рішень Європейського суду з прав людини для судової практики України. Прогностичний метод дозволить змодельовати можливі

шляхи подальшого удосконалення стану захисту прав людини з огляду на визначальну роль рішень судової інстанції міжнародного рівня.

Останні роки практика ЄСПЛ постійно досліджується та систематизується не тільки вітчизняними науковцями, але й представниками практичної юридичної діяльності. Особливої уваги заслуговують роз'яснення Пленуму Верховного Суду України щодо застосування практики ЄСПЛ національними судами. Певним досягненням можна вважати й започаткування редакцією юридичного журналу «Право України» серії видань збірника «Європейський суд з прав людини. Судова практика».

Уповноважений у справах дотримання Конвенції про захист прав і основних свобод людини, Урядовий уповноважений у справах Європейського суду з прав людини, Міністерство юстиції, народні депутати України, адвокати та багато інших представників юридичної діяльності постійно підтримують дискусію щодо значення міжнародної судової інстанції для України, а також проблем, пов'язаних із реалізацією її рішень та можливих шляхів вирішення недоліків. Численні з'їзди, конференції, круглі столи, кулуари також підтримують актуальність даного питання. Чому ж, все-таки, й досі міжнародні організації продовжують наголошувати на неспроможності України створити належні умови для реалізації (виконання рішень) Європейського суду? Чому й досі статистика звернень українців до міжнародної судової інстанції за захистом своїх прав та свобод продовжує зростати?

Головним завданням Європейського суду з прав людини є забезпечення основних прав та свобод шляхом перегляду рішень національних судів. Разом із цим, слід відзначити, що практика ЄСПЛ має значний вплив на національну правову систему України, зокрема, й на систему судочинства. Визначаючи основні цілі та напрями її розвитку і функціонування, Європейський суд, таким чином, визначає й розвиток національного законодавства та суспільно-правових відносин в Україні. Цікавим є той факт, що в окремих ситуаціях рішення ЄСПЛ стають підґрунтям для закріплення нової норми, яка поступово фіксується у законодавстві окремих країн і набуває обов'язкового характеру. Таким чином, формується загальновизнана система стандартів судочинства, яку слід розглядати як правові орієнтири для вітчизняних судових інституцій у сфері забезпечення та захисту прав людини.

Беручи до уваги прагнення України щодо членства у Європейському Союзі, є важливим наголосити на необхідності проведення низки державно-правових та соціальних реформ, серед яких особливу увагу слід приділити системі судочинства та системі виконання судових рішень. У свою чергу, в контексті євроінтеграційних процесів особливе значення для України має забезпечення виконання рішень ЄСПЛ як гарантії реалізації прав та свобод людини, утвердження принципу верховенства права. Разом із цим, у звіті Європейського суду за 2012 р. зазначено, що кількість справ, які на цей час знаходяться на розгляді, досягла 10447, а Україна посіла четверте місце після Росії, Турції та Італії, ставши одним з основних джерел справ, які надаються до Суду [3]. Таким чином, на сьогодні величезна кількість рішень у справах, у яких Україна виступає відповідачем, з різних причин залишаються не виконаними у повній мірі. Це пов'язано не лише з браком коштів, але й з відсутністю гармонізованої національної нормативно-правової бази, проблемами організаційного характеру щодо реалізації рішень Суду, регулярним повторенням аналогічних порушень. Все це вказує на неможливість держави забезпечити чітко та неухильно дотримання взятих на себе зобов'язань у сфері захисту прав людини, невідповідність існуючим європейським та міжнародним стандартам у цій сфері.

З огляду на зазначене, вважається за доцільне запропонувати ряд заходів, які, на нашу думку, сприятимуть розв'язанню проблеми виконання рішень ЄСПЛ, а отже й забезпеченню реалізації в Україні основних прав та свобод людини і громадянина.

Так, наприклад, загальновідомою є ситуація, коли прийняте судом рішення у справі зовсім не означає, що проблему вирішено по суті. Таке рішення лише створює правове підґрунтя для подальшого усунення негативних наслідків, відшкодування шкоди та попередження аналогічних правопорушень у майбутньому. Лише практичне виконання рішення, фактична реалізація приписів є гарантією захисту порушених прав і свобод.

За умов, коли національна система судочинства не здатна забезпечити об'єктивне та справедливе вирішення проблеми, особливої значущості набуває міжнародна судова інстанція. Саме її рішення (часто прецедентне) стає для особи запорукою гарантованого захисту своїх прав. Проте, на жаль, процедура виконання таких рішень на території України також залишає бажати кращого.

У цьому контексті привертають увагу рекомендації парламентської Асамблеї Ради Європи країнам-членам щодо можливості створення національного органу, відповідального за виконання рішень Європейського суду з прав людини [2]. Незважаючи на суперечливість даної пропозиції, було б доцільно, на нашу думку, більш детально вивчити можливі переваги та перспективи створення подібної інституції, яка б не лише сприяла утвердженню в Україні основних демократичних принципів, але й була здатна координувати взаємовідносини між усіма гілками влади. Це, у свою чергу, сприятиме їх результативній, злагодженій роботі та усуненню передумов для подальших порушень Європейської конвенції з прав людини.

Окремим питанням щодо реалізації рішень ЄСПЛ залишається проблема їх фінансового забезпечення. У цьому сенсі, окрема стаття Державного бюджету на видатки щодо компенсації шкоди відповідно до рішень Суду дозволить вирішити існуючі недоліки.

Науковий аналіз практики Європейського суду з прав людини, її значення для дотримання та забезпечення основних демократичних цінностей в Україні, а також проведення наукових розробок та створення відповідних рекомендацій стосовно цієї проблематики сприятиме реформуванню вітчизняного судочинства, утвердженню міжнародних та європейських стандартів як у межах правової науки, так і в сфері правової практики.

У свою чергу, підвищення рівня правової освіти та проведення загальнопросвітницьких заходів серед населення допоможе частково зменшити кількість порушень прав громадян у процесі судочинства. Саме правова неосвіченість призводить до того, що значна кількість людей позбавлена необхідних знань щодо процедури захисту своїх прав, можливості звернення з цього приводу до незалежної та авторитетної судової інстанції, а в багатьох випадках й взагалі не обізнана щодо існування Міжнародного суду. Крім того, запровадження в системі освіти відповідної програми (а особливо при підготовці майбутніх фахівців з права) також сприятиме вирішенню цієї проблеми.

Таким чином, вищезазначене дає змогу зробити наступні висновки. Проблематика рівності й свободи як основних прав людини, як найсуттєвіших досягнень цивілізації, пройшла складний і довготривалий шлях, вийшовши за межі національних кордонів й ставши одним з основних питань у процесі розвитку світового співтовариства.

Європейський суд з прав людини, як загальновизнана міжнародна незалежна судова інстанція, став особливим інструментом у процесі захисту та забезпечення прав і свобод людини. Його практика має особливу цінність для розвитку континентальної та відповідних національних правових систем, для утвердження та реалізації основних демократичних ідеалів у житті суспільств. За таких обставин, особливої ролі набувають рішення ЄСПЛ. Вони не лише формують основні правові орієнтири для вітчизняних судових інституцій, але й виступають гарантом у сфері забезпечення та захисту прав людини. Проте справжньою гарантією такі рішення можуть вважатися лише за умов, якщо вони будуть безпеліційно виконуватися державою, на яку покладено відповідні правові зобов'язання. Саме тому усунення перешкод для їх реалізації на території України забезпечить дотримання нашою державою міжнародних і європейських стандартів у сфері прав людини, а також сприятиме утвердженню й реалізації в українському суспільстві ідеалів рівності та свободи.

Використані джерела:

1. *Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод* // Офіційний вісник України. — 2006. — № 13 / № 32. — Ст. 270.
2. *ПАРС* рекомендує країнам створити органи для виконання рішень ЄСПЛ. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/70406>.
3. *European Court of Human Rights. Annual Report 2012*. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/9A8CE219-E94F-47AE-983C-B4F6E4FCE03C/0/2012_Rapport_Annuel_EN.pdf.
4. *Statistical information by European Court of Human Rights*. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Reports+and+Statistics/Statistics/Statistical+data>.

Свиридюк Н. П. Рішення Європейського суду з прав людини як гарантія реалізації ідеалів рівності та свободи.

У даній статті здійснюється характеристика рішень Європейського суду з прав людини у процесі реалізації ідеалів рівності і свободи. Розглядається проблема наслідків невиконання цих рішень на території України. З метою вирішення означеного питання пропонується ряд відповідних заходів.

Ключові слова: виконання судових рішень, Європейський суд з прав людини, права людини, правосуддя, рівність, свобода.

Свиридюк Н. П. Решения Европейского суда по правам человека как гарантия реализации идеалов равенства и свободы.

В данной статье осуществляется характеристика решений Европейского суда по правам человека в процессе реализации идеалов равенства и свободы. Рассматривается проблема последствий неисполнения этих решений на территории Украины. С целью решения данного вопроса предлагается ряд соответствующих мероприятий.

Ключевые слова: исполнение судебных решений, Европейский суд по правам человека, права человека, правосудие, равенство, свобода.

Svyrydiuk N. The decision of the European Court of Human Rights as a guarantee of realizing the ideals of equality and freedom.

This article is characteristic of the European Court of Human Rights in the implementation of the ideals of equality and freedom. Also the problem of the consequences of the failure of these decisions in Ukraine. In order to solve definite question proposes several measures.

Key words: enforcement of judgments, the European Court of Human Rights, human rights, justice, equality, freedom.